

Глава 1

Огляд армій

Саінй-даршана

1.1

धृतराष्ट्र उवाच

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ।

मामकाः पाण्डवाश्चैव किमकुर्वत सञ्जय ॥ १ ॥

дгртараṣṭра увāча

дгарма-кшетре, куру-кшетре самаветā йуйутсавах.

māmakāḥ pāṇḍavāś chaiva, kīma akurvata sañḍajaya

дгртараṣṭрах увāча — дгртараṣṭра сказав; дгарма-кшетре куру-кшетре — на священній землі Курукшетри; самаветāх — зійшлись; йуйутсавах — жадаючи зійтися у битві; māmakāḥ — мої сини; pāṇḍavāś cha — і сини Пāнду; ева — потім; кім — що; акурвата — зробили; саñджайа — Саñджайо.

Дгритараштра сказав:

Санджайо! Що сталося, коли мої сини та сини Панду зійшлися для бою на священній землі Курукшетри?

1.2

सञ्जय उवाच

दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा ।

आचार्यमुपसङ्गम्य राजा वचनमब्रवीत् ॥ २ ॥

саñджайа увāча

дршṭvā tu pāṇḍavānīkaṁ, vīyūḍgaṁ duryodhanas tadā

ācāryam upasangaṁyā, rāḍajā vacanam abravīt

саñджайа увāча — Саñджайа сказав; дршṭvā — побачив; ту — так; pāṇḍava-anīkaṁ — віська Пāндавів; вйūддгам — вишукуваних; дурйодганах — Дурйодгана; tadā — тоді; ācāryam

— до вчителя; *упасанґамйа* — наблизившись; *рāджā* — цар; *вачанам* — такі слова; *абравīt* — промовив.

Санджая відповів:

Оглянувши воїнів армії Пандавів, вишикуваних до бою, цар Дурйодгана підійшов до свого вчителя Дроначар'ї та звернувся до нього так:

1.3

पश्यैतां पाण्डुपुत्राणामाचार्य महर्ती चमूम् ।
व्यूढां द्रुपदपुत्रेण तव शिष्येण धीमता ॥ ३ ॥

пашйаітāм пāнду-путрāнāм, āчāрйа махатīm чамūм
вйūдгāм друпāда-путрeнā, тава шішйeнā дгīmатā

пашйа — поглянь-но; *етāм* — на цих; *пāнду-путрāнāм* — синів Пāнду; *āчāрйа* — шановний учителю; *махатīm* — величезну; *чамūм* — армію; *вйūдгāм* — вишукувану; *друпāда-путрeнā* — Дгршґадйумною, сином Друпāди; *тава* — твоїм; *шішйeнā* — учнем; *дгī-мātā* — тямущим.

Шановний учителю! Поглянь-но на військо Пандавів. Адже його вишикував до бою твій видатний учень Дгрішґадьюмна, син Друпāди.

1.4-6

अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा युधि ।
युयुधानो विराटश्च द्रुपदश्च महारथः ॥ ४ ॥
धृष्टकेतुश्चेकितानः काशिराजश्च वीर्यवान् ।
पुरुजित्कुन्तिभोजश्च शैब्यश्च नरपुङ्गवः ॥ ५ ॥

युधामन्युश्च विक्रान्त उत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।
सौभद्रो द्रौपदेयाश्च सर्व एव महारथाः ॥ ६ ॥

атра шўрā махешвāсā, бгīmāрджуна-самā йудгī
йуйудгāно вīрāтaш ђа, друпāдаш ђа махā-ратхaх.

дгршґтакцюш ђекітāнах, кāшīрāджaш ђа вīрйавāн
пуруджīt кунтібгоджaш ђа, шāібйaш ђа нара-пунґавах.

йудгāманйуш́ ча вікрāнта, уттамауджāш́ ча вīрайавāн
саубгадро драупадейāш́ ча, сарва ева махā-ратхāх́.

атра — тут; шўрāх́ — герої; махā-ішв-āсāх́ — видатні лучники;
бгīма-арджуна-самāх́ — рівні Бгїмі та Арджуні; йудгі — в битві;
йуйудгāнах́ — Сātйакі; вīрāтах́ — цар Вīрāта; ча — і; друпadaх́ ча
махā-ратхāх́ — і видатний воїн Друпada;

дгрш́такетух́ — дгрш́такету; чекітāнах́ — цар Чекітāна;
кāшī-рāджах́ ча вīрайавāн — і цар Кāшī, могутній герой; пуруджīt
— Пуруджīt; кунтібгоджах́ ча — і Кунтібгоджа; шāібйāх́ ча
нара-пунгавах́ — і цар Шāібйā, найшляхетніший серед людей;

йудгāманйух́ ча вікрāнтах́ — і доблестний Йудгāманйу;
уттамауджāх́ ча вīрайавāн — і могутній Уттамауджā; саубгадрах́
— Абгīманйу, син Субгадри; драупадейāх́ ча — і сини Драупадī;
сарва — всі вони; ева — без сумніву; махā-ратхāх́ — видатні
воїни.

Очолюють ворожу армію вправні лучники Бгїма та Арджуна.
Серед її лав присутні такі славні воїни як Сатьякі, цар Вīрата,
могутній воїн Друпada, Дгріш́такету, Чекітана, відважний цар
Каші, Пуруджīt, Кунтібгоджа, шляхетний цар Шайб'я, сміливець
Юдгаманью, мужній Уттамауджа та сини Драупаді, серед яких
Абгїманью. Безперечно, всі вони — видатні воїни.

1.7

अस्माकं तु विशिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम ।
नायका मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते ॥ ७ ॥

асмāкам́ ту віші́штā йе, тāн нібодга двіджоттама
нāйакā мама саїнйасйā, самджñāртхам́ тāн бравīmī те

асмāкам — наші; ту — також; віші́штāх́ — видатні; йе — які; тāн —
про них; нібодга — почуй-но; двіджа-уттама — о кращий серед
двічінароджених; нāйакāх́ — про полководців; мама — моєї;
саїнйасйā — армії; самджñā-артхам — аби тобі стало зрозуміло;
тāн — їх імена; бравīmī — я назву; те — тобі.

О найкращий з-поміж двічі-народжених!* Тепер я розкажу тобі
про видатних воєначальників моєї армії, послухай-но про них!

*Двічі-народжені (санскр. *двіджа*) — представники трьох вищих *варн* в традиційному суспільстві Індії, які здійснили *упанаяну* (обряд, який проводили у віці 8 — 12 років в оселі *гуру-наставника*). Цей обряд стає свідченням “другого народження” та дає привілей вивчати *Веди*. Лише за виняткових випадків цей обряд дозволяли проходити жінкам. У жодному разі обряду *упаяни* не дозволяли здійснювати *шудрам*.

1.8,9

भवान्भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिंजयः ।
अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदतिस्तथैव च ॥ ८ ॥

अन्ये च बहवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः ।
नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशारदाः ॥ ९ ॥

бгавāн бгīшмаш ча карṇаш ча, крпаш ча самітім-джайах .
аш́ваттхāмā вікарṇаш ча, саумадаттір джайадратхах
аніе ча бахавах шўрā, мад-артхе тйакта-джівітāх .
нāнā-шāстра-прахараṇāх, сарве йуддга-вішāрадāх .

бгавāн — о шановний; *бгīшмах ча* — також Бгīшма; *карṇах ча* — і Карṇа; *крпах ча самітінджайах* — і непереможний Крпа; *аш́ваттхāмā* — Аш́ваттхāмā; *вікарṇах ча* — і Вікарṇа; *саумадаттіх* — Бгūрішравā; *джайадратхах* — Джайадратха;

аніе — інші; *ча* — також; *бахавах* — більшість; *шўрā* — воїни; *мад-артхе* — заради мене; *тйакта-джівітāх* — готові розстатися із життям; *нāнā-шāстра* — різноманітною зброєю; *прахараṇāх* — озброєні; *сарве* — всі вони; *йуддга* — у бою; *вішāрадāх* — вправні.

О, шановний! Серед них Бгīшма та Карна, непереможний Кріпачар'я, Ашваттхама, Джаядратха, Вікарна, син Сомадатти (Бгурішрава), а також інші досвідчені воїни, які добре знаються на мистецтві війни. Усі вони вправно володіють різноманітною зброєю, вони завзяті в бою та готові віддати за мене свої життя.

1.10

अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितम् ।
पर्याप्तं त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितम् ॥ १० ॥

*апарйāпта̎м тад асмāкам, бала̎м бгīшмāбгіракшітам
парйāпта̎м тв ідам етешāм, бала̎м бгīмāбгіракшітам*

апарйāпта̎м — безмежні; тат — ці; асмāкам — наші; бала̎м — сили; бгīшмā-абгіракшітам — завдяки захисту досвідченого Бгішми; парйāпта̎м — обмежені; ту — але; ідам — всі ці; етешāм — цих Пāндāvів; бала̎м — сили; бгīма-абгі-ракшітам — які боронить менш досвідчений Бгіма.

На чолі нашої армії стоїть непереможний Бгішма. Армію ж Пандавів боронить менш досвідчений Бгіма, тому вона видається слабшою.

1.11

अयनेषु च सर्वेषु यथाभागवमस्थिताः ।
भीष्ममेवाभिरक्षन्तु भवन्तः सर्व एव हि ॥ ११ ॥

*айанешу ча сарвешу, йатхā-бгāгам авастхītāх,
бгīшмам евāбгіракшанту, бгавантах сарва ева хі*

айанешу ча сарвешу — на кожному стратегічному місці на усіх бойових позиціях; йатхā-бгāгам — кожен належне місце; ава-стхītāх — займає; бгīшмам — Бгішму; ева — передусім; абгі-ракшанту — необхідно захищати; бгавантах — бути; сарве — спільно ; ева хі — неодмінно.

Тепер, займіть свої бойові позиції, і оберігайте Бгішму в бою, будьте йому підтримкою.

1.12

तस्य सञ्जनयन्हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः ।
सिंहनादं विन्द्योच्चैः शङ्खं दध्मौ प्रतापवान् ॥ १२ ॥

*тасйа са̎нджанайан харшāм, куру-вр̎ддгах пītāмахах,
сīmха-нāдам вінадйоччаīх, шāнкхāм дадгмау пратāпавāн*

тасйа — його; *саїджанайан* — викликаючи; *харшам* — радість; *куру-врddгах* — старійшина династії Куру; *пітамахах* — прадід Бгішма; *сімха-надам* — наче левиний рев; *вінадйа* — видаючи звук; *уччаіх* — дуже голосно; *шанкхам* — в мушлю; *дадгмау* — засурмив; *пратапа-вāн* — величний.

Тоді старійшина династії Куру, Бгішма, воліючи підбадьорити Дурйодгану, голосно засурмив у свою мушлю, що заревіла неначе розлючений лев.

1.13

ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
सहसैवाभ्यहन्यन्त स शब्दस्तुमुलोऽभवत् ॥ १३ ॥

татах шанкхāш ча бгерйаш ча, паṇавāнака-гомукхāх .
сахасаіvāбгйаханйанта, са шāбдас тумуло 'бгават

татах — потім; *шанкхāх* — мушлі; *ча* — і; *бгерйах* — великі барабани; *ча* — також; *паṇава-āнака го-мукхāх* — ріжки, маленькі барабани, литаври та інші інструменти; *сахасā* — водночас; *ева* — якраз; *абгйаханйанта* — залунали; *сах шāбдах* — той гомін; *тумулах* — громоподібний; *абгават* — став.

Тієї ж миті залунали мушлі, барабани, ріжки та литаври, чий страшний гуркіт розкотився по всіх кінцях.

1.14

ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते महति स्यन्दने स्थितौ ।
माधवः पाण्डवश्चैव दिव्यौ शङ्खौ प्रदध्मतुः ॥ १४ ॥

татах шvетаіr хайaіr йукте, махаті сйандане стхітау .
мāдгавах пāндаваш чаіва, дівйау шанкхау прададгматух .

татах — потім; *шvетаіх* — білими; *хайaіх* — кіньми; *йукте* — запряжений; *махаті сйандане* — у величній колісниці; *стхітау* — стоячи; *мāдгавах пāндаваш ча ева* — Шрі Кршṇа з Арджуною; *дівйау* — в божественні; *шанкхау* — мушлі; *прададгматух* — засурмили.

Тієї миті у божественні мушлі засурмили і Господь Шрі Крішна з Арджуною, стоячи у своїй величній бойовій колісниці, упряженій білими кіньми.

1.15

पाञ्चजन्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनञ्जयः ।

पौण्ड्रं दध्मौ महाशङ्खं भीमकर्मा वृकोदरः ॥ १५ ॥

*пāñчаджанйам хршікешо́, девадаттам дганан́джайах .
пау́ндрам дадгмау махā-ша́нкхам, бгіма-карма́ вркодарах .*

пāñчаджанйам — Пāñчаджанйу; хршікеша́х — Володар над всіма почуттями, Шрі́ Крш́на; девадаттам — Девадатту; дганан́джайах — завоюватель багатств, Арджуна; пау́ндрам — Пау́ндр; дадгмау — засурмив; махā-ша́нкхам — у велетенську мушлю; бгіма-карма́ — Бгімасена, великий герой; врка-ударах . — ненаситний їдець (дослівно «вовчий живіт»).

Господь Хрішікеша (Шрі́ Крішна) засурмив у Свою мушлю Панчаджанью, Дгананджая (Арджуна) — в мушлю Девадатту. А Бгімасена, непереможний герой та ненаситний їдець, засурмив у свою величезну мушлю Паундру.

1.16

अनन्तविजयं राजा कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।

नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥ १६ ॥

*анантавіджайам ра́джā, кунті-путро йудгіштхі́рах .
накулах са́хадеваś ча, суггоша-ма́ніпушпакау*

анантавіджайам — в Анантавіджайу; ра́джā — цар; кунті-путрах . — син Кунті; йудгіштхі́рах — Йудгіштхі́ра; накулах са́хадевах ча — Накула і Сахадева; суггоша-ма́ніпушпакау — в Суггошу і Ма́ніпушпаку.

Цар Юдгішдгіра, син Кунті, засурмив у мушлю Анантавіджаю. Накула засурмив у Суггошу, а Сахадева — у Ма́ніпушпаку.

1.17, 18

काश्यश्च परमेश्वासः शिखण्डी च महारथः ।
धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकिश्चापराजितः ॥ १७ ॥
द्रुपदो द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथिवीपते ।
सौभद्रश्च महाबाहुः शङ्खान्दध्मुः पृथक्पृथक् ॥ १८ ॥

*kāśhāsh ḥa parameshv-āсах, shīkhaṇḍī cha maḥā-ratḥах.
dgrṣṭadīumno vīrāṭaḥ ḥa, sāṭhākīsh ḥaparādjhīṭах.*

*drupaḍo draupaḍeiyāsh ḥa, sarvashāḥ prṭhivī-pate
saubhadrash ḥa maḥā-bāḥuḥ, shāṅkhaṇ daḍgmuḥ prṭhak prṭhak*

*kāśhāsh cha — цар Kāshī; parama-iṣhu-āсах — вправний лучник;
shīkhaṇḍī cha maḥā-ratḥах — і величний воїн Ші́кханді;
dgrṣṭadīumnaḥ — дгріштадійумна; vīrāṭаḥ cha — і цар Vīrāṭa;
sāṭhākīsh cha — і Sāṭhākī; a-parā-djhīṭах — непереможний;*

*drupaḍах — цар Друпада; draupaḍeiyāsh cha — і сини Драупаді;
sarvashāḥ — всі разом; prṭhivī-pate — о повелителю Землі;
saubhadrах cha — і Абгіманью, син Субгадри; maḥā-bāḥuḥ —
сильнорукий; shāṅkhaṇ — в мушлі; daḍgmuḥ — засурмили; prṭhak
prṭhak — кожен у свою.*

О, повелителю Землі! Вправний лучник Кашіраджа, досвідчений
воїн Ші́кханді, Дгріштадьюмна, цар Вірата, непереможний
Сатьякі, цар Друпада, сини Драупаді та могутній Абгіманью, син
Субгадри, також засурмили у свої мушлі.

1.19

स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत् ।
नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलोऽभ्यनुनादयन् ॥ १९ ॥

*sa ḡṣho dhārtarāṣṭrāṇām, hrḍayāni vīadārayat
nabgaḥ ḥa prṭhivīm chaiva, tumulo 'bhyanunāḍayan*

*сах ḡṣах — той гомін; dhārtarāṣṭrāṇām — синів Дгрітараштрі;
hrḍayāni — серця; vīadārayat — змусив здригнутися; nabgaḥ —
небом; cha prṭhivīm — і землею; cha eva — і також; тумулах — наче
гім; abhī-anu-nāḍayan — розкотившись.*

Гук цих мушель розкотився небом і землею неначе грім, і змусив серця синів Дгрітараштри здригнутися.

1.20

अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान्कपिध्वजः ।
प्रवृत्ते शस्त्रसम्पाते धनुरुद्यम्य पाण्डवः ।
हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते ॥ २० ॥

*атха вйавастхітāн дршṭвā, дгāртарāштрāн капі-дгваджах .
правртте шāстра-сампāте, дганур удйамйа пāндавах .
хршīкешāм тадā вāкйам, ідам āха махī-пате*

*атха — потім; вйавастхітāн — вишикувані у бойовому строю;
дршṭвā — побачив; дгāртарāштрāн — синів Дгрітараштри;
капі-дгваджах — чий стяг прикрашений зображенням Ханумāна;
правртте — коли настав час; шāстра-сампāте — пускати стріли;
дганух — свій лук; удйамйа — підвів; пāндавах — Арджуна;
хршīкешāм — Шрї Кршṇі; тадā — тоді; вāкйам — слова; ідам —
такі; аха — сказав; махī-пате — о царю!*

О царю! Настав час пускати стріли, і Арджуна, стоячи в колісниці під стягом із зображенням Ханумана, підняв свого лука готовий стріляти. Однак, поглянувши на твоїх синів, які стояли перед ним вишикувані до бою, він звернувся до Господа.

1.21-23

अर्जुन उवाच
सेनयोरुभयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत ।
यावदेतान्निरीक्षेऽहं योद्धुकामानवस्थितान् ॥ २१ ॥
कैर्मया सह योद्धव्यमस्मिन्नरणसमुद्यमे ॥ २२ ॥
योत्स्यमानानवेक्षेऽहं य एतेऽत्र समागताः ।
धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः ॥ २३ ॥

арджуна увāча

сенайор убгайор мадгйе, ратхам стхāпайа ме 'чйута
йāвад етāн нīрīкше 'хам, йоддгу-кāmāн авастхītāн

каір майā саха йоддгавйам, асмін раṇа-самудйаме

йотсйамāнāн авекше 'хам, йа ете 'тра самāгатāх.

дгāрттарāштрасйа дурбuddгер, йуддге прійа-чīкīршавах.

арджунах увāча — Арджуна сказав; сенайох — армій; убгайох — обидвох; мадгйе — поміж; ратхам — колісницю; стхāпайа — постав; ме — мою; ачйута — о Непогрішний;

йāват — так, щоби; етāн — цих воїнів; нīрīкше — зміг роздивитися; ахам — я; йоддгу-кāmāн — які бажають змагатися; авастхītāн — які вишикувались у бойовий стрій; каіх майā саха — з якими мені; йоддгавйам — належить битися; асмін — на цьому; раṇа-самудйаме — ратнім полі;

йотсйамāнāн — щоби воїнів; авекше — зміг побачити; ахам — я; йе ете — цих, які; атра — тут; самāгатāх — зібралися; дгāрттарāштрасйа — Дурйодгани, сина Дгрттарāштри; дур-бuddгех — зловмисного; йуддге — для битви; прійа-чīкīршавах — якому бажають догодити.

Арджуна сказав:

О Непогрішний! Виведи-но мою колісницю поміж двох армій, щоб мені розгледіти воїнів, які хочуть зійтися з нами у цій великій битві. Я хочу побачити, хто став на бік зловмисного Дурйодгани.

1.24

सञ्जय उवाच

एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत ।

सेनयोरुभयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमम् ॥ २४ ॥

саṅджайа увāча

евам укто хршīкешó, гудāкешéна бгāрата

сенайор убгайор мадгйе, стхāпайітвā ратхоттамам

са́нджайах увāча — Са́нджайа сказав; евам — таким чином;
уктах — у відповідь на прохання; хр́шї́кешáх — Шр́ї Кр́ш́на;
гу́дāкешéна — Арджуні; бгāрата — о Дгṛтарāштра, нащадку
Бгāрати; сенайох — армій; убгайох — обидвох; мадгйе — поміж;
стхāпайітвā — розташувавши; ратха-уттамам — найкращу з усіх
колісниць.

Санджая сказав:

О нащадку Бгарати, на прохання Арджуні, переможця сну,
Крішна вивів найкращу з-поміж колісниць межі двох армій.

1.25

भीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षिताम् ।
उवाच पार्थ पश्यैतान्समवेतान्कुरुनिति ॥ २५ ॥

бгішма-дро́на-прамукхатах, сарвешāм ча махī-кшітāм
увāча пāртха пашйaітāн, самаветāн курūн іті

бгішма-дро́на-прамукхатах — перед Бгішмою, Дро́ною;
сарвешāм ча — й усіма; махīкшітāм — правителями; увāча —
сказав; пāртха — Арджуні, сину Пṛтхи; пашйa — поглянь-но; етāн
— на цих; самаветāн — які зібралися; курūн — Кауравів; іті — так.

Зупинившись навпроти Бгішми, Дрони та решти воєводів,
Господь сказав Арджуні: «Поглянь-но, Партхо, на усіх цих
Кауравів».

1.26

तत्रापश्यत्स्थितान्पार्थः पितृनथ पितामहान् ।
आचार्यान्मातुलान्भ्रातृन्पुत्रान्पौत्रान्सखींस्तथा ।
श्वशुरान्सुहृदश्चैव सेनयोरुभयोरपि ॥ २६ ॥

татрāпашйaт стхīтāн пāртхах, пітрn атха пітāмахāн
āчāрйāн māтулāн бгṛāтрn, путрāн паутрāн сакхі́мс татхā
ш́вaшурāн сукхṛдаш чaіва, сенайор убгайор апі

татра — там; апашйат — зміг розгледіти; стхїтāн — які там були; пāртхах — Арджуна, син Пртхи; пїтṛн — праотці його роду; атха — також; пїтāмахāн — діди; āчāрйāн — вчителі; мāтулāн — дядьки зі сторони матері; бгрāтṛн — брати; путрāн — сини; паутрāн — онуки; сакхїн — друзій; татхā — а також; швāшурāн — тесті; сухрдах ча — і благодійники; ева — без сумніву; сенайох — в арміях; убгайох — обох; апї — включно.

І тоді Арджуна побачив, що серед лав армій стоять праотці його роду, його дядьки, наставники, брати, сини, онуки і тесті, друзі і благодійники.

1.27

तान्समीक्ष्य स कौन्तेयः सर्वान्बन्धूनवस्थितान् ।
कृपया परयाविष्टो विषीदन्निदमब्रवीत् ॥ २७ ॥

тāн самїкшйа са каунтейах, сарвāн бандгūн авастхїтāн
крпайā парайāвішто, вішїданн ідам абравїт

тāн — їх; самїкшйа — побачивши; сах — він; каунтейах — син Кунті; сарвāн — всіх; бандгūн — своїх родичів; ава-стхїтāн — присутніх; крпайā — співчуттям; парайā — превеликим; āвіштах — сповнений; вішїдан — убитий горем; ідам — це; абравїт — промовив.

Арджуна побачив родичів та близьких на ратнім полі, і жаль стиснув йому душу. Пригнічений горем, він промовив.

1.28

अर्जुन उवाच
दृष्ट्वेमं स्वजनं कृष्ण युयुत्सुं समुपस्थितम् ।
सीदन्ति मम गात्राणि मुखं च परिशुष्यति ॥ २८ ॥

арджуна увāча
дрштвеман сва-джанам кршṇа, йуйутсун самупастхїтан
сїданті мама гāтрāні, мукхам ча парїшўшйатї

арджунах увāча — Арджуна сказав; дрштвā — споглядаючи; імāн — цих; сва-джанāн — рідних і близьких; кршṇа — о Кршṇо;

йуйутсун — які жадають бою; самавастхітан — які тут зібралися; сіданті — слабшає; мама — моє; гāтрāні — тіло; мукхам ча — і в роті; парішўшйаті — пересихає.

Арджуна сказав:

О Крішно! На моїх очах родичі та друзі от-от зійдуться у бою. Через це мені пересихає в роті, а сили полишають тіло.

1.29

वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च जायते ।
गाण्डीवं संसते हस्तात्त्वक्चैव परिदह्यते ॥ २९ ॥

вепатхуш́ ча шáрїре ме, рома-харшаш́ ча джāйате
гāндīвам срамсате хастāт, твак чаїва парідахйате

вепатхух — дрижаки; ча — також; шáрїре — в тілі; ме — моєму; рома-харшах́ ча — і волосся на тілі стає дибки; джāйате — також відбувається; гāндīвам — лук Гāндīва; срамсате — вислизає; хастāт — з рук; твак ча — і шкіра; ева — також; парі-дахйате — палає.

Я увесь тремчу, волосся стає дибки. Мене лихоманить, і лук Гандіва вислизає з рук.

1.30

न च शक्नोम्यवस्थातुं भ्रमतीव च मे मनः ।
निमित्तानि च पश्यामि विपरीतानि केशव ॥ ३० ॥

на ча шáкномй авастхāтум, бграматīва ча ме манах́.
німіттāні ча пашйāмі, віпарītāні кешāва

на ча шáкномі — також я не могу; авастхāтум — стояти; бграматі — бентежуся; іва — тоді як; ча — також; ме — мій; манах́ — ум; німіттāні ча — і знамення; пашйāмі — я бачу; віпарītāні — лихі; кешāва — о Кешāво!

О Кешаво! У мене підкошуються ноги, плутаються думки, усюди я бачу одні лиш погані знамення.

1.31

न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे ।
न काङ्क्षे विजयं कृष्ण न च राज्यं सुखानि च ॥ ३१ ॥

*на ча ш́рейо 'нупашйāмі, хатвā сва-джанам āхаве
на кāнкше віджайам кṛшṇа, на ча рāджйам сукхāні ча*

*на — не; ча — також; ш́рейах — блага; анупашйāмі — я не бачу;
хатвā — у вбивстві; сва-джанам — родичів; āхаве — в битві; на
кāнкше — я не бадаю; віджайам — перемоги; кṛшṇа — о Кṛшṇо;
на — не; ча — також; рāджйам — царства; сукхāні — щастя.*

О Крішно! Я не можу втямити, яке благо ми отримаємо, вбивши
родичів у цій битві? Я не хочу ані перемоги, ані втіхи від
царювання!

1.32-34

किं नो राज्येन गोविन्द किं भोगैर्जीवितेन वा ।
येषामर्थे काङ्क्षितं नो राज्यं भोगाः सुखानि च ॥ ३२ ॥
त इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च ।
आचार्याः पितरः पुत्रास्तथैव च पितामहाः ॥ ३३ ॥
मातुलाः श्वशुराः पौत्राः श्यालाः सम्बन्धिनस्तथा ।
एतान्न हन्तुमिच्छामि घ्नतोऽपि मधुसूदन ॥ ३४ ॥

*кім но рāджйена говінда, кім бгогаір джівітена вā
йешāм артхе кāнкшітам но, рāджйам бгогāх сукхāні ча*

*та іме 'вастхитā йуддге, прāñāмс тйактвā дганāні ча
āчāрйāх пітарах путрāс, татхаіва ча пітāмахāх*

*мāтулāх ш́вашу́рāх паутрāх, шйāлāх самбандгінас татхā
етāн на хантум іччхāмі, гґнато 'пі мадгусūdана*

*кім — чи є зміст; нах — для нас; рāджйена — в царюванні;
говінда — о Говіндо, Ш́рі Кṛшṇа; кім — чи є зміст; бгогаіх — в
земних радостях; джівітена вā — чи у самому житті; йешāм — ті,
хто; артхе — заради; кāнкшітам — бажаємо; нах — наше;
рāджйам — царство; бгогāх — насолоду; сукхāні ча — і щастя;*

*те іме — всі вони; авастхитāх — стоять; йуддге — на ратнім полі;
прāñāн — життя; тйактвā — згодні віддати; дганāні ча — і статки;*

ācāryāḥ — учителя; *pitāraḥ* — прадіди зі сторони батька; *putrāḥ* — сини; *tatḥā eva cha* — а також; *pitāmaḥāḥ* — діди;

mātulāḥ — дядьки за материною лінією; *śvaśurāḥ* — тесті; *pautrāḥ* — онуки; *śhyālāḥ* — зведені брати; *sambandhīnaḥ* — родичі; *tatḥā* — також; *etān* — їх; *na* — не; *hanṭum* — вбивати; *icchāmi* — бажаю; *ḡnataḥ* — убитий; *api* — навіть якщо; *madhusūdana* — о Мадгусудано.

О, Говіндо! Чи є сенс у здобутті царської влади з усіма її мирськими втіхами, нащо нам таке життя, якщо ті, заради кого ми його прагнемо, – наставники, прадіди з батькової сторони, сини, діди, дядьки за материною лінією, тесті, онуки, швагри та інші родичі, – протистоять нам на полі бою, ризикуючи життям та майном? О Мадгусудано, хай вони хочуть вбити мене, я відмовляюся чинити їм смерть!

1.35

अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किं नु महीकृते ।
निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः का प्रीतिः स्याज्जनार्दन ॥ ३५ ॥

api траїлокйа-рāджйасйа, хетох кім ну махї-крте
nihatya дгāрттарāштрāн нах, кā прїтіх сйāдж джанāрдана

api — навіть; *trailokya* — над трьома світами; *rādhjayasya* — царювання; *hetoh* — заради; *kim nu* — вже не кажучи про; *mahī-kṛte* — панюванню на Землі; *nihatya* — вбиваючи; *dḡrṭtarāśṭrān* — сини Дгрттарāштри; *naḥ* — ми; *kā prītiḥ syāt* — чи буде нам радість; *dhanārdana* — о Джанāрдано, Шрі Кршṇо.

О, Джанардано! Хіба забиття синів Дгрітараштри зробить нас щасливими? Навіть якщо б це дало нам владу над усіма трьома світами, не кажучи вже про владу на Землі?

1.36

पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वैतानाततायिनः ।
तस्मान्नार्हा वयं हन्तुं धार्तराष्ट्रान्सबान्धवान् ।
स्वजनं हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव ॥ ३६ ॥

*пāпам ева̄шрāйед асмāн, хатваітāн āтатāйінах.
тасмāн нāрхā вайам хантум, дгāртарāштṛāн свабāндгавāн
сваджанам хі катхам хатвā, сукхінах сйāма мādгава*

*пāпам — гріх; ева — лише; āшрāйет — візьмемо; асмāн — ми;
хатвā — після забиття; етāн — цих; āтатāйінах — агресорів;
тасмāт — тому; на артхāх — не можемо; вайам — ми; хантум —
убити; дгāртарāштṛāн — синів Дгṛтарāшṭри; сва-бāндгавāн —
наших кровних родичів; сва-джанам — своїх близьких; хі — адже;
катхам — як; хатвā — убивши; сукхінах — щасливі; сйāма — ми
станемо; мādгава — о Мādгаво.*

Ми скоїмо гріх, убивши власних наставників і покровителів,
навіть якщо це вони розв'язали війну. Нам не варто вбивати
наших родичів, синів Дгрітараштри. О Мадгаво, чи бути нам
щасливими ціною життя людей, які нам любі?

1.37, 38

*यद्यप्येते न पश्यन्ति लोभोपहतचेतसः ।
कुलक्षयकृतं दोषं मित्रद्रोहे च पातकम् ॥ ३७ ॥
कथं न ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मन्निवर्तितुम् ।
कुलक्षयकृतं दोषं प्रपश्यद्भिर्जनार्दन ॥ ३८ ॥*

*йадйапй ете на пашйанті, лобгопахата-четасах.
кула-кшайа-кртам дошам, мітра-дрохе ча пāтакам*

*катхам на джñейам асмāбгіх, пāпād асмāн нівартітум
кула-кшайа-кртам дошам, прапашйадбгір джанāрдана*

*йаді — якщо; апі — навіть; ете — ці люди; на пашйанті — не
бачать; лабга-упахата-четасах — чиї серця полонила жадоба;
кула-кшайа-кртам — в руйнуванні династії; дошам — гріха;
мітра-дрохе ча — і в зраді друзям; пāтакам — поганих наслідків;*

*катхам — як; на — не; джñейам — зрозуміло, що треба; асмāбгіх
— нам; пāпāt — від грішного вчинка; асма — цього; нівартітум
— втримати себе; кула-кшайа-кртам дошам — який жахливий
злочин, вбивство своїх родичів; прапашйадббгіх — розумію;
джанāрдана — о Джанāрдано, Шрі Кṛшṇа.*

О Джанардано! Можливо, це жадоба осліпила їм серце, і тому вони не бачать гріха у зраді друзям та знищенні династії, але чому ми, усвідомлюючи жах братовбивчої війни, не можемо утриматися від скоєння цього злодіяння?

1.39

कुलक्षये प्रणश्यन्ति कुलधर्माः सनातनाः ।
धर्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोऽभिभवत्युत ॥ ३९ ॥

*кула-кшайе праґашйанті, кула-дгармāх санāтанāх .
дгарме наште кулам кртснам, адгармо 'бгібгаватй ута*

*кула-кшайе — із занепадом роду; праґашйанті — знищуються;
кула-дгармāх — духовні традиції роду; санāтанāх — непорушні;
дгарме наште — коли релігійні засади руйнуються; кулам — рід;
кртснам — весь; адгармах — безбожжя; абгібгаваті — охоплює;
ута — також.*

Коли марнується рід, занепадають його духовні традиції. Люди починають зневажати релігійні принципи, і тоді безбожжя оволодіває всіма нащадками.

1.40

अधर्माभिभवात्कृष्ण प्रदुष्यन्ति कुलस्त्रियः ।
स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय जायते वर्णसङ्करः ॥ ४० ॥

*адгармāбгібгавāt кршṇа, прадушйанті кула-стріях .
стрішу душṭāсу вārшṇейа, джāйате варṇа-санкарах .*

*адгарма — коли безбожжя; абгібгавāt — панує; кршṇа — о
Кршṇо; прадушйанті — розпусні; кула-стріях — жінки роду;
стрішу душṭāсу — а коли жінки стають розпусними; вārшṇейа —
о нащадку династії Вршṇі; джāйате — народжуються;
варṇа-санкарах — негожі нащадки.*

Коли в родині панує безвір'я, о Крішно, жінки тієї сім'ї стають розпусницями. А падіння жінок, о нащадку Врішні, призводить до появи негожих нащадків.

1.41

सङ्करो नरकायैव कुलघ्नानां कुलस्य च ।
पतन्ति पितरो ह्येषां लुप्तपिण्डोदकक्रियाः ॥ ४१ ॥

санкаро нарака̐йа̐йа, кула-ггнāнāм кулас̐йа ча
патанті пітаро хй ешāм, лупта-піндодака-крійāх.

санкарах — несправедні нащадки; *нарака̐йа ева* — скидають у пекло; *кула-ггнāнāм* — руйнівник роду; *кулас̐йа* — рід; *ча* — також; *патанті* — падають; *пітарах* — пращури; *хі* — без сумніву; *ешāм* — їх; *лупта* — оскільки припиняються; *пінда-удака-крійāх* — обряди жертвування священної води і їжі.

Несправедні нащадки стягнуть до пекла весь свій рід, разом із тим, хто його занапастив. На пращурів чекає така самісінька доля, адже їм припинять підносити жертвовну воду та їжу.

1.42

दोषैरेतैः कुलघ्नानां वर्णसङ्करकारकैः ।
उत्साद्यन्ते जातिधर्माः कुलधर्माश्च शाश्वताः ॥ ४२ ॥

доша̐і̐р етаіх кула-ггнāнāм, варṇа-санкара-ка̐ракаіх.
утсāдйанте джāті-дгармāх, кула-дгармāш ча шāшṽатах.

дошаіх — через гріхи; *етаіх* — цих; *кула-ггнāнāм* — руйнівників династії; *варṇа-санкара* — безбожні нащадки; *ка̐ракаіх* — відбувається; *утсāдйанте* — занепадають; *джāті-дгармāх* — традиції верств; *кула-дгармāх ча* — і сімейні традиції; *шāшṽатах* — які передаються з покоління в покоління.

Лиходійства нищителів роду призводять до народження недостойних нащадків. Відтак одвічні традиції роду та суспільства зводяться нанівець.

1.43

उत्सन्नकुलधर्माणां मनुष्याणां जनार्दन ।
नरके नियतं वासो भवतीत्यनुशुश्रुम ॥ ४३ ॥

утсанна-кула-дгармāṇām, манушйāṇām джанāрдана
нараке нійатам вāсо, бгаватїти анушўшрума

утсанна — зруйновані; кула-дгармāṇām — чиї сімейно-релігійні
традиції; манушйāṇām — таким людям; джанāрдана — о
Джанāрдано; нараке — в пеклі; нійатам — без сумніву; вāсах —
місце; бгаватї — відведене; їті — так; анушўшрума — ми чули.

О Джанардано! Руйнівник духовних та родинних традицій
штовхає себе у пекельну прірву.

1.44

अहो बत महत्पापं कर्तुं व्यवसिता वयम् ।
यद्राज्यसुखलोभेन हन्तुं स्वजनमुद्यताः ॥ ४४ ॥

ахо бата махат пāпам, картум вйавасїтā вайам
йад рāджйа-сукха-лобгена, хантум сваджанам удйатāх.

ахо — нажаль; бата — як так; махат — великий; пāпам — гріх;
картум — скоїти; вйавасїтāх — вирішили; вайам — ми; йат —
тобто; рāджйа-сукха — царське щастя; лобгена — жадаючи;
хантум — вбити; сва-джанам — своїх родичів; удйатāх — готові.

О лишенько! Ще крок, і ми скоїмо страшний гріх! Жадаючи
влади, ми погодилися на братовбивство!

1.45

यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपाणयः ।
धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत् ॥ ४५ ॥

йадї мām апратїkāрам, ашāстрам шāстра-пāṇайах.
дгāрттарāштрā раṇе ханйус, тан ме кшематарам бгавет

йадї — якщо; мām — мене; а-пратї-kāрам — безборонного;
а-шāстрам — беззбройний; шāстра-пāṇайах — зі зброєю;
дгāрттарāштрāх — сини Дгрттарāштри; раṇе — на цьому ратнім
полі; ханйух — вб'ють; тат — це; ме — для мене; кшема-тарам —
більш сприятливе; бгавет — буде.

Радше нехай озброєні сини Дгрітараштри вб'ють мене на цьому ратнім полі беззбройного і безборонного!

1.46

सञ्जय उवाच

एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत् ।

विसृज्य सशरं चापं शोकसंविग्नमानसः ॥ ४६ ॥

са́нджайа увāча

евам уктвāрджунах санкхйе, ратхопастха упāвішāt

вісрджйа са-шāрам чāпам, шóка-самвігна-мāнасах.

са́нджайа увāча — Са́нджайа сказав; евам — це; уктвā — промовивши; арджунах — Арджуна; санкхйе — на полі бою; ратха-упастхах — в колісниці; упā-вішāt — сів; ві-срджйа — відклав; са-шāрам — зі стрілами; чāпам — лук; шóка-самвігна — із засмученим; мāнасах — серцем.

Санджая сказав:

Промовивши ці слова, засмучений Арджуна відклав лук та стріли та опустився у свою колісницю.